

Daniel Johannes Huygens

In het hol van de leeuw

GROTE LETTER BIBLIOTHEEK
DEVENTER

VOORWOORD

I

De geschiedenis van de Joden in Nederland beslaat drieënhalve eeuw. Vanaf het begin vonden Joden in Nederland tolerantie en bescherming, waardoor hun gemeenschap bloeide. Dit trok weer nieuwe Joodse immigranten aan. Net als in andere delen van Europa is de Joodse bevolking van Nederland tijdens de Holocaust vrijwel uitgeroeid. Aan het begin van de Tweede Wereldoorlog woonden er 140.000 Joden in Nederland, van wie ongeveer 30.000 het conflict overleefden. De huidige Joodse gemeenschap in Holland omvat rond de 30.000 mensen.

Al in de Middeleeuwen bestond er een Joodse gemeenschap in Nederland, maar de leden daarvan waren uitgewezen of vermoord. De huidige groep vindt zijn oorsprong in de Portugese Marranos, Joden die zich onder dwang hadden bekeerd tot het christendom. Zij arriveerden aan het eind van de zestiende eeuw in Nederland, waar ze hun Sefardisch-Joodse tradities voortzetten. Hun aantal breidde zich uit met de komst van

Asjkenazische Joden, die naar Holland vluchtten na de slachtingen onder Poolse Joden door de kozakken in 1648-1649. Vervolgens kwam er een groep uit Litouwen na de Zweedse invasie van 1655. Aan het eind van de achttiende eeuw, met het stichten van de Bataafse Republiek, kregen de Nederlandse Joden volle rechten.

In 1933 was de Joodse bevolking gegroeid tot 110.000 zielen, van wie de meeste Asjkenazisch. Er bestond nog steeds een kleine groep Sefardische Joden van rond de 5000 mensen. De grootste Joodse gemeenschap bevond zich in Amsterdam, maar ook Den Haag en Rotterdam hadden een flinke Asjkenazische gemeenschap.

Meer dan de helft van alle Nederlandse Joden werkte in de handel, vooral de tweedehands- en straathandel, zoals op de befaamde Joodse markt van Amsterdam. Ook werkten veel Joden als handelsreiziger. Tien procent was werkzaam in de diamanthandel en twintig procent verdiende zijn brood met andere vormen van nijverheid. Joden speelden ook een rol van betekenis op cultureel en politiek vlak, waar zo'n vijf procent actief was.

De Joodse gemeenschap in de jaren dertig was zeer goed georganiseerd. Er waren synagogen, Joodse scholen en liefdadigheidsinstellingen. Veel

Joodse Nederlanders waren volledig ingeburgerd en genoten burgerlijke gelijkheid. Hun religieuze en welzijnsorganisaties ontvingen overheidssteun ondanks het feit dat ze slechts een klein deel van de bevolking uitmaakten: de 110.000 Joden vormden 1,6 procent van de gehele Nederlandse bevolking van destijds 8,9 miljoen.

Nadat Hitler in 1933 aan de macht kwam vluchtten veel Duitse Joden de Nederlandse grens over. Het aantal Joodse vluchtelingen uit Duitsland en andere door de nazi's gecontroleerde gebieden bedroeg in 1939 30.000. Met de groei van het aantal vluchtelingen richtte de Joodse gemeenschap het Comité voor Speciale Joodse Zaken op, dat werd voorgezeten door Abraham Asscher. Dit Comité organiseerde vluchtroutes voor Europese Joden die in bezit waren van visa en probeerde ook degenen die geen visa bezaten op verscheidene manieren te helpen. Vluchtelingen die het land illegaal betraden werden ondergebracht in diverse kampen, tot de opening van één centraal vluchtelingenkamp in Westerbork.

De opkomst van het nationaalsocialisme had ook in Nederland een toename tot gevolg van het antisemitisme, iets wat tot dan toe in het land vrijwel onbekend was. Extreemrechtse partijen kwa-

men op, met als voornaamste exponent de Nationaal-Socialistische Beweging (NSB). De invloed van de NSB op het dagelijks leven van de Nederlanders tijdens de oorlogsjaren komt in Daniel Johannes Huygens' autobiografie duidelijk naar voren.

Met het uitbreken van de oorlog in 1939 zaten alle Europese Joden in de val. In september van dat jaar was Hitlers hoofddoel Polen, dat dankzij een akkoord met de Sovjet-Unie in drie weken werd veroverd. Na de invasie verklaarden Engeland en Frankrijk de oorlog aan Duitsland, maar voordat ze troepen konden sturen was Polen al veroverd. De meesten van de drie miljoen Poolse Joden kwamen hierdoor direct onder nazigezag te staan, terwijl de rest onder de heerschappij van Stalins Sovjet-Unie kwam.

De volgende fase van de oorlog, tussen oktober 1939 en mei 1940, wordt ook wel de 'valse oorlog' genoemd, aangezien er geen enkel gevecht werd geleverd. Tijdens de daaropvolgende derde fase kwamen er dankzij de Blitzkrieg in mei en juni 1940 nog eens een half miljoen Joden in Nederland, België, Frankrijk, Denemarken en Noorwegen onder nazibewind te staan. De Nederlandse regering was al in september 1939 begonnen met het versterken van zijn troepenmacht, maar men

bleef ervan uitgaan dat het land net als in de Eerste Wereldoorlog neutraal zou blijven. Het Duitse opperbevel stelde Nederland gerust dat het geen plannen had om aan te vallen. Die droom viel in duigen toen Duitsland op 9 mei zonder waarschuwing het land binnenviel. De invasie begon met luchtaanvallen op vliegvelden, verbindingscentrales en wapendepots. Het Duitse leger trok vervolgens tegelijkertijd Nederland en België binnen terwijl parachutisten de bruggen ten zuiden van Rotterdam innamen.

Na de invasie bevalen de Duitsers de Nederlandse regering zich onmiddellijk over te geven, anders dreigden ze Rotterdam te bombarderen. Nederland gaf de strijd op, maar het bombardement ging toch door, een daad die is beschreven als ‘gecalculeerd verraad’. Voordat Nederland zich overgaf vluchtte de regering onder leiding van koningin Wilhelmina naar Londen, waarna Nederland op 14 mei 1940 capituleerde.

De Duitsers richtten een regering op met aan het hoofd Rijkscommissaris Arthur Seyss-Inquart, een Oostenrijkse nazi die had geholpen bij de Anschluss (overname) van Oostenrijk en daarna kortstondig kanselier van dat land was geweest. Onder Seyss-Inquart werden in Neder-

land vier Algemene Commissariaten opgericht die samenwerkten met de Staten-Generaal. De Eerste en Tweede Kamer werden opgeheven, maar Seyss-Inquart liet het ambtenarenapparaat intact. Dit kwam uiteraard volledig in dienst te staan van het nazibewind.

Seyss-Inquart was een fanatiek volgeling van Hitlers rassenleer. De Joden zag hij als 'vijanden met wie we nooit tot een wapenstilstand of vrede zullen komen (...) De Führer heeft verklaard dat de het spel der Joden in Europa uit is en dus is hun spel uit.' Hij nam geleidelijk maatregelen waardoor de Nederlandse Joden eerst gemarginaliseerd werden en vervolgens uitgesloten van deelname aan het openbare leven. Net als elders in Europa waren deze wetten gebaseerd op een raciale definitie van Joods-zijn en vormden ze de inleiding tot het beleid van deportatie en uitroeiing dat werd toegepast na de Wannseeconferentie in januari 1942.

De eerste maanden van de bezetting voerden de Duitsers een terughoudend beleid ten opzichte van de Joden, met als doel de sympathie van het Nederlandse volk te winnen. De eerste anti-Joodse maatregel werd genomen op 31 augustus 1940 met het verbod op shechitah, het

ritueel koosjer slachten. In september werden alle Joodse kranten verboden en vervangen door één publicatie, het Joodse Weekblad, uitgegeven door een revisionistisch activist onder licentie van de Duitse machthebbers. Joden werden tevens uitgesloten van kandidatuur voor vrijgekomen overheidsposen.

Tussen oktober 1940 en augustus 1941 volgden meerdere maatregelen die het marginaliseren en financieel ruïneren van de Joden tot doel hadden. Op 22 oktober moesten alle ondernemingen van Joodse eigenaren zich registreren. Er waren slechts 21.000 registraties, wat aangeeft dat de invloed van de Joden op de economie gering was. Hierdoor werd het makkelijker voor de nazi's om Joodse zaken te onteigenen en al snel was de helft dan wel geliquideerd dan wel overgenomen door niet-Joden. In maart 1941 begon het nazibewind Joodse eigendommen in beslag te nemen, waaronder contant geld en juwelen, met uitzondering van trouwringen en gouden tanden en kiezen. In augustus van datzelfde jaar waren alle Joodse bezittingen, waaronder bankrekeningen, geld en aandelen, geconfisqueerd.

In november 1940 werden alle Joden uit publieke posen, ambtenarij en georganiseerde

beroepen ontheven. In academische kringen heerste er sterk verzet tegen het ontslaan van Joodse professoren. Studenten aan de universiteiten van Delft en Leiden gingen in staking, waarop beide instituten door de machthebbers werden gesloten. Elke vorm van verzet tegen het nazibewind bleek nutteloos.

De Joodse gemeenschap besloot zich te herorganiseren om beter bestand te kunnen zijn tegen deze aanvallen. In december 1940 werd de Joodse Coördinatie Commissie opgericht als officieel vertegenwoordiger van de Joodse gemeenschap, met als voorzitter het afgezette hoofd van het Nederlands Hooggerechtshof,

L.E. Visser. Een van de leden, professor David Cohen, werd benoemd tot verbindingsofficier met het voormalige Comité voor Bijzondere Joodsche Belangen, nu hernoemd tot Comité voor Joodsche Vluchtelingen, waarvan Cohen voorzitter werd.

Om de volledige controle over de Joodse bevolking te krijgen beval het naziregime dat alle Joden, inclusief vluchtelingen, zich op 10 januari 1941 moesten hebben geregistreerd. Wie niet aan deze verplichting voldeed stond vijf jaar gevangenisstraf en inbeslagname van al zijn bezittingen te wachten. In totaal registreer-

den zich 140.000 Joden, onder wie 15.000 vluchtelingen uit Duitsland en Oostenrijk. Tevens kwamen hierbij nog 14.000 half-Joodse en 6000 kwart-Joodse personen.

Tot aan 1941 waren de anti-Joodse maatregelen geweldloos. In februari 1941 begon de NSB echter met klopjachten op Joden. Het eerste wapenfeit was het anti-Joodse oproer van 9 februari 1941, waarbij NSB-leden de ramen van Joodse winkels vernielden en Joden uit rijdende trams trokken. De Joden probeerden terug te vechten met hulp van hun niet-Joodse burens. Toen de NSB'ers 's avonds terugkeerden werden ze opgewacht door Joodse knokploegen die hun zaken beschermden. De NSB'ers gingen in de aanval, maar de Joden wisten zich te verweren en doodden daarbij één NSB'er.

Dit gaf de Duitse bezetter een aanleiding om de controle over de Joodse bevolking nog verder aan te scherpen. De Joodse wijk in Amsterdam werd afgesloten en de vorming van de Joodsche Raad werd afgedwongen. Deze Raad werd opgericht op 12 februari 1941 en zijn eerste taak was om alle Joodse strijders te ontwapenen.

Een paar dagen later kwam het in Amsterdam-Zuid opnieuw tot schermutselingen. Op